

ОБҐРУНТУВАННЯ ПРИНЦИПІВ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО МЕНЕДЖЕРА ОРГАНІЗАЦІЙ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Пшенична О.С., аспірант

Запорізький національний університет

У статті розглядаються питання дидактичних принципів навчання майбутнього менеджера організацій. На підставі проведеного аналізу виявлені та обґрунтовані специфічні принципи підготовки цих фахівців до застосування інформаційних технологій у професійній діяльності.

Ключові слова: менеджер організацій, дидактика, дидактичні принципи, інформаційні технології, професійна діяльність.

Пшеничная Е.С. ОБОСНОВАНИЕ ПРИНЦИПОВ ПОДГОТОВКИ БУДУЩЕГО МЕНЕДЖЕРА ОРГАНИЗАЦИЙ К ИСПОЛЬЗОВАНИЮ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ / Запорожский национальный университет, Украина

В статье рассматриваются вопросы дидактических принципов обучения будущего менеджера организаций. На основании проведенного анализа выявлены и обоснованы специфические принципы подготовки этих специалистов к использованию информационных технологий в профессиональной деятельности.

Ключевые слова: менеджер организаций, дидактика, дидактические принципы, информационные технологии, профессиональная деятельность.

Pshenichnaya E.S. TOWARDS THE GROUNDING OF PRINCIPLES OF FUTURE ENTERPRISE MANAGER OF ORGANIZATIONS TRAINING FOR INFORMATION TECHNOLOGIES USAGE IN PROFESSIONAL ACTIVITY / Zaporizhzhya National University, Ukraine

In this article the questions of didactic principles of teaching of future enterprise manager are examined. On the basis of the conducted analysis outlined and grounded are specific principles of training of information technologies in professional activity of these specialists.

Key words: enterprise manager, didactics, didactic principles, information technologies, professional activity.

В умовах соціально-економічних перетворень та реформування всіх галузей народного господарства, що відбуваються в Україні, важливим завданням вищої школи є суттєве поліпшення якості підготовки фахівців. Сьогодні характеризується тим, що відбуваються швидкі зміни пов'язані з появою нових сфер діяльності і форм організації виробництва, впровадженням сучасних технологій та постійним збільшенням обсягу знань. Тому на сучасному етапі необхідно формувати фахівця, який не тільки засвоїв базові знання, але й набув потребу самостійно засвоювати нові знання та інформацію протягом своєї професійної діяльності та ефективно використовувати їх на практиці. Для цього потрібно побудувати таку систему підготовки, яка гарантує майбутньому спеціалісту повноцінну професійну діяльність, і створити умови для розвитку вмінь та навичок вирішення фахових практичних завдань на основі теоретичних відомостей.

У системі категорій теорії професійної освіти та методики підготовки майбутнього фахівця важливе місце посідають принципи навчання. Саме ці принципи дозволяють знайти загальні закономірності, що визначають характер процесу навчання у вищій школі, його зміст та методи. Зважаючи на те, що використання інформаційних технологій (ІТ), які стрімко розвиваються та оновлюються, підвищує ефективність діяльності менеджера організацій, необхідно розробити якісно новий підхід до системної організації та здійснення підготовки фахівців з управління. Тому дуже актуальним стає питання уточнення і доповнення наявних загальнодидактичних принципів як нормативних положень процесу підготовки майбутнього менеджера організацій до застосування ІТ у професійній діяльності, та виявлення і обґрунтування специфічних принципів.

Метою статті є обґрунтування доцільності використання загальнодидактичних та визначення специфічних принципів підготовки майбутнього менеджера організацій до застосування інформаційних технологій у професійній діяльності.

Проблема навчання майбутніх фахівців розглядається в роботах А.М. Алексюка [1], С.І. Архангельського [2], С.С. Вітвицької [3], С.І. Зинов'єва [4], А.В. Коржуєва [5], О.М. Новікова, О.М. Пехоти, С.О. Сисоевої та ін. Питання підготовки до професійної діяльності вирішуються теорією навчання у вищій школі, основним завданням якої є «...розкриття педагогічних закономірностей ... і використання їх з метою збагачення майбутніх фахівців сучасними науковими знаннями» [1, с. 394].

Професійна діяльність визначає зміст кожної навчальної дисципліни, що викладається у вищій школі, і для цього необхідно сформулювати систему принципів, завдяки яким стає можливим структурування та відбір навчального матеріалу для кожного академічного курсу та здійснення підготовки. Принципи підготовки визначають методи навчання, та з них випливають правила підготовки фахівця, якими

користуються викладачі. Кількість дидактичних принципів та їх визначення у різних дослідників цієї проблеми розрізняються. Цим питанням займалися та продовжують опікуватися А.М. Алексюк [1], С.І. Архангельський [2], С.І. Зинов'єв [4], А.В. Попков, В.А. Коржуєв [5] та ін.

Принципи навчання відображають залежність між об'єктивними закономірностями навчального процесу та цілями, що висуває вища освіта, і саме вони розглядаються в якості регулятивних норм педагогічної діяльності. У філософському словнику поняття "принцип" розглядається як центральне поняття та основна ідея, що «...пронизує певну систему знань». [6, с. 519]. Згідно з педагогікою «принципи навчання – це основоположні ідеї, вихідні положення, які визначають зміст, форми і методи навчальної роботи відповідно до мети виховання і закономірностей навчання» [7, с. 97].

Принципи дидактики формувалися в педагогічній науці протягом декількох століть і їх основоположником вважається Я.А. Коменський. С.І. Зинов'єв, автор однієї з перших монографій, присвячених навчальному процесу у вищому навчальному закладі, сформулював загальнодидактичні принципи підготовки фахівців у вищій школі, до яких відніс: принцип науковості; принцип зв'язку теорії з практикою і практичного досвіду з наукою; принцип систематичності та послідовності в підготовці фахівців; принцип свідомості, активності та самостійності студентів у навчанні; принцип поєднання індивідуального пошуку знань з навчальною роботою в колективі; принцип комбінації абстрактності мислення з наочністю у викладанні; принцип міцності засвоєння знань; принцип доступності наукових знань [4, с. 6]. С.І. Архангельський розглядає дидактичні принципи як необхідні засоби організації, управління і функціонування системи навчання, які визначають напрями та зміст педагогічних дій [2, с. 67]. На його думку, визначальними для теорії навчання у вищій школі є принципи: науковості; зв'язку теорії з практикою; свідомості; поєднання індивідуального та колективного; доступності [2, с. 79]. На сучасному етапі виділяють такі принципи: науковості; систематичності і послідовності; активності і самостійності; ґрунтовності; доступності; свідомості; наочності; зв'язку навчання з практичною діяльністю; емоційності [7, с. 97]. Сучасність висуває нові вимоги до професійної підготовки фахівців, тому закономірна поява нових додаткових принципів: позитивної мотивації і самостійності; гуманізації; оптимальності навчального процесу; народності; культуровідповідності [3, с. 134]. Кожний із цих принципів складається з чіткого визначення та формулювання, а всі вони пов'язані між собою.

У дисертаційних дослідженнях принципи навчання майбутнього фахівця стосуються підготовки фахівців за різними напрямками підготовки. Так, Г.Р. Генсерук виділяє загальнодидактичні (науковості, зв'язку теорії з практикою, наочності та ін.) та специфічні (вибору освітньої траєкторії, освітньої рефлексії та ін.) принципи підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до застосування інформаційних технологій [8]. В основу системи формування умінь з ІТ у процесі дистанційного навчання майбутніх економістів О.В. Кареліною покладені саме такі вихідні положення [9]. У рамках процесуального блоку С.М. Тарасова розглядає принципи навчання, які визначають методи формування у майбутніх менеджерів фінансово-економічного профілю готовності до управлінської діяльності [10].

Принципи навчання визначають змістовну сторону та забезпечують впорядкованість підготовки (нормативна функція), зумовлюють узгодження всіх процесів (регулятивна функція) та спрямовують педагогічну діяльність та навчальний процес у цілому на досягнення педагогічних цілей (організаторська функція) [11, с. 64-66].

Найбільш вагомими повинні бути вихідні положення, що визначають педагогічну обґрунтованість усіх дій з організації та проведення навчального процесу у вищому навчальному закладі. Такими важливими для підготовки майбутнього менеджера до застосування інформаційних технологій у професійній діяльності можна розглядати загальнодидактичні та специфічні принципи (рис. 1). Слід зазначити, що реалізація цих принципів на різних етапах підготовки здійснюється по-різному – значення одних підсилюється, інших – послаблюється.

Значення принципу науковості для теорії навчання у вищій школі має особливу роль, тому що висуває вимогу відповідності навчального матеріалу з дисципліни рівню сучасної науки і стосується якісної характеристики змісту навчання. Цей принцип характеризується вивченням головних ідей, напрямів та принципів науки, що вивчає дисципліна. С.І. Архангельський відзначав, що міра науковості – непостійний фактор, який змінюється залежно від періоду навчання і розвитку науки [2, с. 69] та відображає загальні методи та закономірності наукового пізнання. Зміст навчання відповідати в повному обсязі сучасному рівню науки не може, тому більш важливо, щоб при вивченні дисципліни відображалися основні фундаментальні наукові положення. Одночасно необхідно озброїти студентів науковим методом пізнання та самостійного отримання знань. Форма науковості та мова науки розглядаються як показники дисциплін, що вивчаються. Серед факторів, що визначають обсяг предмета, знаходяться рівень знань та розвиток мислення студентів, місце навчального матеріалу в системі наукового знання. Слід зазначити, що реалізація принципу науковості можлива лише за умови неперервного вдосконалення знань викладача. Будь-яке навчання базується на знаннях отриманих на попередньому етапі навчання, але дуже поширена практика коли знання студентів з інформатики та інформаційних технологій отримані на основі практичних навичок (інтуїтивно) і тому, як правило, вони

не завжди відповідають сучасному стану науки. Зважаючи на все сказане, можна виділити основні завдання реалізації *принципу науковості* підготовки майбутнього фахівця до застосування ІТ: розробка наукових основ дисциплін, ґрунтовна теоретична підготовка в рамках дисципліни інформатика та комп'ютерна техніка, навчання методам наукового пізнання та залучення студентів до самостійного отримання знань.

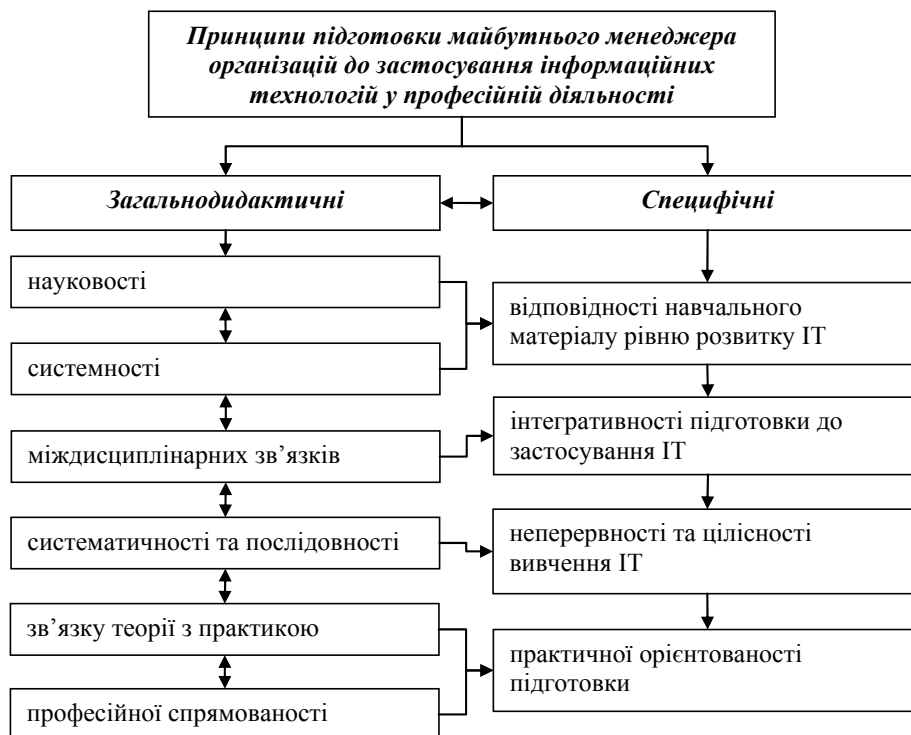

Рис. 1 Система принципів підготовки майбутнього менеджера організацій до застосування ІТ

Обґрунтуємо доцільність використання цих загальнодидактичних принципів та визначимо специфічні, що стосуються підготовки майбутнього менеджера до застосування інформаційних технологій у професійній діяльності.

Із принципом науковості тісно пов'язаний *принцип системності* навчання. Згідно з цим *принципом* науково обґрунтовують систему навчання у ВНЗ, метою якої є інтенсивне та глибоке засвоєння наукових положень, що вивчаються. Цей принцип стосується структури наукових дисциплін, які забезпечують успішне засвоєння знань та отримання навичок їх застосування для подальшого самостійного отримання нових знань та їх використання в професійній діяльності [2, с. 70]. Він відображає структурні зв'язки, що адекватні зв'язкам всередині наукової теорії, завдяки системі, що включає загальнонаукові терміни, знання про структуру та методи наукового пізнання. Але слід зважати і на модель підготовки, що пов'язує засоби та зміст навчання, контроль засвоєння знань, умінь та навичок. Тобто, з одного боку, принцип системності необхідний для формування в студентів такої якості знань, що відповідають науковій теорії, з іншого – він забезпечує структуру та функціонування системи підготовки фахівців, що розглядається як міра ефективності та надійності навчального процесу.

Тобто, навчання майбутнього менеджера організацій в галузі інформаційних технологій буде системним лише тоді, коли спиратиметься на єдину інформаційну модель, прикладами якої можна вважати корпоративні інформаційні системи, системи електронного документообігу та інші, завдяки яким здійснюється управління на підприємстві. Розвиток інформаційних технологій відбувається дуже швидкими темпами, тому при вивченні цієї галузі необхідно формувати таку систему підготовки, що забезпечує не тільки засвоєння відповідних знань, але й умінь і навичок, що використовуються для подальшого самостійного отримання нових знань.

Питання реалізації принципів науковості та системності при вивченні інформаційних технологій особливо актуальне, бо інформатика відноситься до наук, що дуже динамічно розвиваються. Тому при обранні матеріалу та програмного забезпечення для вивчення необхідно зважати на його відповідність сучасному рівню розвитку інформаційних технологій та можливі тенденції цього процесу в майбутньому. Це дозволяє нам сформулювати такий специфічний принцип підготовки фахівця з

менеджменту до застосування інформаційних технологій – *принцип відповідності навчального матеріалу рівню розвитку інформаційних технологій*.

З принципу системності випливає важливий загальнодидактичний *принцип міждисциплінарних (міжпредметних) зв'язків*, згідно з яким навчання здійснюється в тісній взаємодії з іншими дисциплінами. Цей принцип дозволяє погодити вивчення теорій, законів, понять, що спільні для споріднених предметів, та сформувати загальні види діяльності. Завдяки йому процес фахової підготовки студентів стає цілісним. На думку А.І. Єремкіна, міжпредметні зв'язки відображають систему відношень між знаннями, уміннями та навичками, що формуються в результаті послідовного відображення об'єктивних сполучень у засобах, методах та змісті дисциплін [12, с. 9].

На рис. 2 представлено систему дисциплін з підготовки майбутнього менеджера організацій до застосування ІТ. Цю систему міждисциплінарних зв'язків отримано зі змісту кожної дисципліни, який відображено в каталозі програм нормативних дисциплін [13; 14]. Першою дисципліною в системі є *інформатика та комп'ютерна техніка*, тому що саме вона вивчається на початковому етапі і є вихідною. Важливими в цій системі дисциплін є двосторонні зв'язки:

- 1) прямий зв'язок ілюструє застосування студентами в процесі проходження кожної наступної дисципліни знань, умінь і навичок, що отримані при вивченні попередньої;
- 2) зворотний – демонструє необхідність формування наповнення матеріалу попередньої дисципліни, виходячи зі змісту наступних.

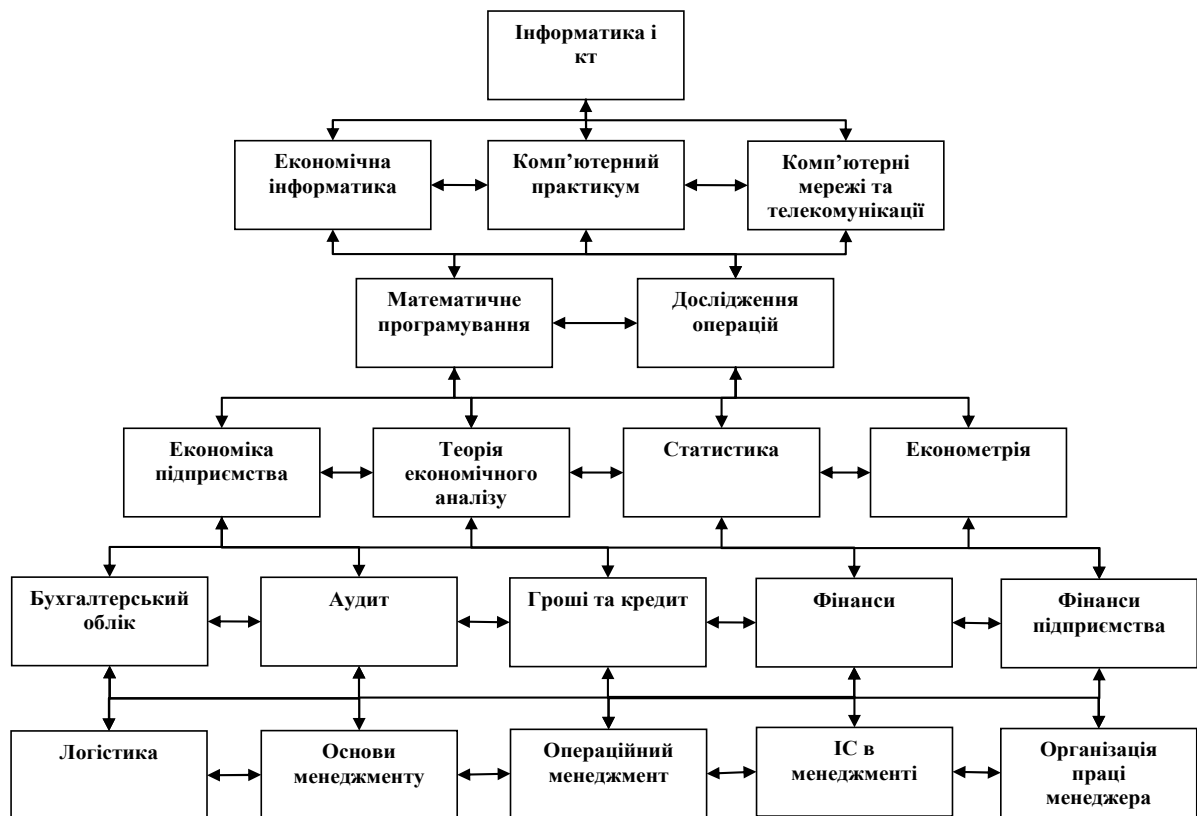

Рис. 2 Система дисциплін підготовки майбутнього менеджера організацій до застосування ІТ

Отже, дисципліни, що вивчають та застосовують ІТ, поєднуються та впливають одна на одну завдяки міждисциплінарним зв'язкам. На думку А.І. Єремкіна, ці взаємозв'язки та взаємодія елементів системи надають можливість проявитися її інтеграційним ознакам [12, с. 16], що передбачає відображення у змісті навчальних дисциплін діалектичних взаємозв'язків, які пізнаються сучасними науками та здійснюють процес інтеграції і диференціації наукового знання. Ці процеси знаходять відбиття в трьох основних компонентах структури змісту освіти [12, с. 42]:

- ♦ у системі знань, що якісно перетворюється під впливом міждисциплінарних зв'язків;
- ♦ у системі умінь, які отримують специфіку в навчально-пізнавальній діяльності, що реалізують міждисциплінарні зв'язки;

- ♦ у системі відношень, що формуються навчальним пізнанням у процесі синтезу знань із різних дисциплін.

Розглянуті дисципліни в єдності надають можливість ознайомити студентів із перспективами використання інформаційних технологій у процесі управління підприємством та дозволяють підготувати їх до застосування ІТ у професійній діяльності менеджера організацій. Інформатика та інформаційні технології виступають як наукова основа застосування ІТ у подальшому навчанні та в професійній діяльності менеджера організацій, що повинно бути відображено в змісті підготовки. Усі дисципліни дають основи практичного досвіду майбутньої діяльності з використання ІТ, тому зміст і методика навчання підпорядковані цьому. Тобто ці дисципліни поєднуються положенням про роль інформаційних технологій у процесі здійснення управлінської діяльності. Це поєднання – інтеграція дозволяє нам виділити *принцип інтегративності підготовки до застосування ІТ*.

Дотримання *принципу систематичності та послідовності*, безперечно, відіграє важливу роль у процесі підготовки майбутнього фахівця. С.І. Архангельський розглядав систематичність з позиції того, що всі знання повідомляються студентам у педагогічно обґрунтованій системі та повинні засвоюватися ними згідно з нею [2, с. 69]. Систематичність – це стрункність та логічність у вивченні матеріалу, що розглядається як перехід від простого до складного, від відомого до невідомого, від часткового (одиночного) до загального. Згідно з педагогічним словником систематичність при навчанні «...передбачає засвоєння знань, навичок і умінь у певному логічному зв'язку», в процесі реалізації якого «...провідне значення мають істотні риси об'єкта вивчення», які в сукупності становлять «...цілісне утворення, систему» [15, с. 305]. Послідовність у навчанні «...вказує на необхідність такого вивчення навчального матеріалу, коли наступне спирається на попереднє і в свою чергу логічно визначає подальший щабель у пізнавальній роботі» [15, с. 305]. Цей принцип відіграє важливу роль, особливо тому, що завдяки йому відображаються змістовно-логічні зв'язки. Ці зв'язки обов'язково враховують пізнавальні можливості студентів, попередню підготовку та зміст інших дисциплін. Стосовно вивчення інформатики та інформаційних технологій принцип систематичності і послідовності зумовлює логічність вивчення теоретичного матеріалу та програмного забезпечення, які повинні засвоїти майбутні менеджери організацій. Послідовність тем в рамках дисципліни *інформатика і комп'ютерна техніка*, обирається виходячи з внутрішньої логіки науки, що вивчається:

- ♦ Загальні поняття інформатики;
- ♦ Операційні системи;
- ♦ Стискання даних;
- ♦ Обробка текстової інформації;
- ♦ Табличні процесори.

Кожна тема пов'язана з програмним забезпеченням, яке поєднано з відповідною інформаційною технологією. У процесі вивчення цих тем формуються знання, уміння та навички, які застосовуються при вивченні наступних тем. Так, знання з виміру кількості інформації (тема «Загальні поняття інформації») використовуються при вивченні теми «Стискання даних». Навички збереження файлу (тема «Операційні системи») – при роботі з текстовими та табличними процесорами.

У випадку переривання роботи з комп'ютером у процесі підготовки майбутнього спеціаліста спостерігається часткове (або повне) втрачання навичок та умінь роботи з ним, які поновлюються лише через деякий час. Тому підготовка фахівця потребує постійної роботи з комп'ютером не тільки при вивченні дисциплін *інформатика та комп'ютерна техніка, економічна інформатика, комп'ютерний практикум, комп'ютерні мережі та телекомунікації та інформаційні системи в менеджменті*, а й предметів, що належать до різних блоків: *вища математика, дослідження операцій, економетрія, статистика, теорія економічного аналізу, економіка підприємства, бухгалтерський облік, аудит, логістика, менеджмент*. Такий підхід дозволяє зробити підготовку майбутнього менеджера невідомою, і вона реалізується завдяки неперервному ланцюгу дисциплін, що застосовують ІТ у тому числі як засіб рішення. Тому з вище сказаного витікає *принцип неперервності та цілісності вивчення інформаційних технологій*, що логічно пов'язаний з *принципом систематичності та послідовності*.

Професійне навчання фахівця поєднує теоретичну та практичну підготовку студентів, чим підсилює кожний з компонентів, і в цьому проявляється *принцип зв'язку теорії з практикою*. Теорія та практика навчання розглядаються згідно з цим принципом як єдине та нерозривне в системі отримання знань, умінь та навичок [2, с. 70]. Підготовка фахівця орієнтується на майбутнє, тому в процесі навчання, на думку С.І. Архангельського, слід зважати на такі задачі [2, с. 71]:

- виявлення та аналіз факторів, що визначають зв'язок теорії і практики у відповідній діяльності фахівця;
- встановлення відповідності та закономірного поєднання цих факторів із теоретичним і практичним навчанням;

- внесення до теорії та практики навчання відповідних висновків та узагальнень;
- встановлення зв'язку розвитку науки, техніки і практичного досвіду з навчальним процесом та практичною підготовкою студентів.

Аналіз застосування інформаційних технологій у професійній діяльності менеджера розглянуто автором у статті «Використання інформаційних технологій у майбутній діяльності менеджера: функціональна структура та професійна підготовка» [16]. Завдяки цій структурі виявляються вимоги сфери управління підприємством до теоретичних знань та практичних умінь і навичок майбутнього менеджера організації у галузі ІТ. Для забезпечення достатнього рівня підготовки майбутнього управлінця до застосування ІТ, у першу чергу, слід розглядати знання сутності понять інформації та інформаційних процесів, їх ролі в управлінні підприємством. Також серед умінь та навичок використання інформаційних технологій, необхідних для успішного здійснення управлінської діяльності виділяються такі уміння: розв'язувати проблеми подання, оцінки і вимірювання інформації, її сприймання і розуміння, які виникають у процесі управління підприємством; висувати гіпотези, ставити задачі і вирішувати проблемні ситуації менеджменту за допомогою ІТ; використовувати в процесі керівництва організацією основні методи пошуку, накопичення, опрацювання, зберігання, подання і передачі інформації; застосовувати системи управління базами даних, інформаційні системи, інформаційно-пошукові та інформаційно-комунікаційні технології.

Важливість *принципу професійної спрямованості підготовки* пояснюється значенням застосування ІТ у професійній діяльності, тому що досягти високого професіоналізму, уміння приймати обгрунтовані та ефективні рішення неможливо без володіння методами роботи з інформаційними технологіями. Згідно з цим принципом підготовка майбутнього менеджера підприємства до застосування ІТ обов'язково здійснюється в контексті майбутньої професійної діяльності, коли будь-яка задача, що розв'язується, відображає одну зі сторін майбутнього спеціальності. Дотримання цього принципу досягається завдяки майстерності викладачів розробляти і вирішувати професійні завдання та формувати у студентів досвід розв'язання цих задач. Професійна спрямованість навчання сприяє формуванню знань, умінь та якостей, важливих для виконання функцій менеджера організації, забезпечує розвиток професійної свідомості особистості майбутнього фахівця.

Наявність теоретичних знань, безперечно, є необхідною умовою, але застосуванням називається процес або дія, коли людина для досягнення своєї мети вдається до допоміжних засобів або інструментів. Підготовка майбутнього менеджера організації відноситься до прикладної сфери, отже, це виявляє *принцип орієнтації на практичну підготовку до застосування ІТ*. Він спирається на реалізацію принципів *зв'язку теорії з практикою та професійної спрямованості підготовки* та реалізується завдяки розв'язанню таких задач: вивчення вимог до умінь менеджерів у галузі ІТ; розробка моделі підготовки до застосування ІТ; виявлення загальних і професійних умінь роботи з ІТ для менеджера організації; постійна та систематична робота студентів-менеджерів із комп'ютером у навчальній діяльності при вивченні дисциплін професійного спрямування.

Отже, за результатами проведеного теоретичного дослідження обгрунтована доцільність застосування системи загальнодидактичних принципів (науковості, системності, міждисциплінарних зв'язків, систематичності та послідовності, зв'язку теорії з практикою, професійної спрямованості) у процесі навчання майбутнього управлінця. Спираючись на загальнодидактичні принципи, виявлені і обгрунтовані специфічні положення (відповідності навчального матеріалу рівню розвитку ІТ, інтегративності підготовки до застосування ІТ, неперервності та цілісності, практичної орієнтованості підготовки) підготовки майбутнього менеджера до застосування інформаційних технологій у професійній діяльності менеджера організації.

Реалізація принципів підготовки майбутнього спеціаліста з управління підприємством сприяє вдосконаленню змісту, форм та методів навчання фахівця з цієї спеціальності до застосування ІТ у професійній діяльності. Дотримання цих принципів спрямоване на те, що процес підготовки стає цілісним та ефективним, що на сучасному етапі дуже актуально для професійної освіти. У перспективі запропонована система положень забезпечить виявлення змісту моделі підготовки спеціаліста з управління в галузі ІТ. Таким чином, розглянуті принципи відображають науково-методичні положення організації та здійснення підготовки майбутнього менеджера організації до застосування інформаційних технологій у професійній діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України: Історія, теорія [підручник] / Анатолій Миколайович Алексюк. – К.: Либідь, 1998. – 560 с.
2. Архангельский С.И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы / Сергей Иванович Архангельский. – М.: Высшая школа, 1980. – 368 с.

3. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Методичний посібник [для студентів магістратури] / Світлана Сергіївна Вітвицька. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 316 с.
4. Зиновьев С.И. Учебный процесс в советской высшей школе / Сергей Иванович Зиновьев. – М.: Высшая школа, 1975. – 316 с.
5. Попков В.А., Коржуев А.В. Дидактика высшей школы: учеб. пособие [для студ. высш. пед. учеб. заведений] / Владимир Андреевич Попков, Андрей Вячеславович Коржуев. – М.: Издательский центр «Академия», 2001. – 136 с.
6. Філософський енциклопедичний словник / [гол. ред. В.І. Шинкарук]. – К.: Абрис, 2002. – 744 с.
7. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: [підручник] / А.І. Кузьмінський, В.Л. Омеляненко. – К.: Знання-прес, 2003. – 418 с.
8. Генсерук Г.Р. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до застосування інформаційних технологій у професійній діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Галина Романівна Генсерук. – Тернопіль, 2005. – 20 с.
9. Кареліна О.В. Формування умінь з інформаційних технологій у процесі дистанційного навчання студентів вищих економічних навчальних закладів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Олена Володимирівна Кареліна. – Тернопіль, 2005. – 20 с.
10. Тарасова С.М. Формування у майбутніх менеджерів фінансово-економічного профілю готовності до управлінської діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Світлана Михайлівна Тарасова. – Кіровоград, 2006. – 20 с.
11. Локарева Г.В. Художньо-естетична інформація в підготовці соціального педагога до професійного спілкування: теорія та практика: [монографія] / Галина Василівна Локарева. – Запоріжжя, ЗНУ, 2007. – 376 с.
12. Еремкин А.И. Система межпредметных связей в высшей школе (аспект подготовки учителя) / Анатолий Ильич Еремкин. – Харьков: Издательство при Харьковском государственном университете издательского объединения «Вища школа», 1984. – 152 с.
13. Каталог програм нормативних дисциплін підготовки бакалавра напрямку 0502 "Менеджмент" (ч. 1). – К.: Київський національний торговельно-економічний університет, 2002. – 154 с.
14. Каталог програм нормативних дисциплін підготовки бакалавра напрямку 0502 "Менеджмент" (ч. 2). – К.: Київський національний торговельно-економічний університет, 2002. – 160 с.
15. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / Семен Устинович Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
16. Пшенична О.С. Використання інформаційних технологій у майбутній діяльності менеджера: функціональна структура та професійна підготовка / О.С. Пшенична // Вісник Запорізького національного університету: Педагогічні науки. – №1. – 2008. – С. 214-220.

УДК 37.036 : 78

НЕЛИНЕЙНЫЙ ДИАЛОГ КАК ПРИНЦИП ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ЧЕЛОВЕКА С МУЗЫКАЛЬНЫМ ИСКУССТВОМ

Рева В.П., к.пед.н., доцент

Могилевский государственный университет им. А.А.Кулешова, Беларусь

В статье раскрываются ассоциативные механизмы общения человека с музыкой, их роль в установлении нелинейных диалогов с образным миром искусства, перспективы применения в педагогике.

Ключевые слова: нелинейность, ассоциация, восприятие музыки.